

Xiletelo xa vamanana

Ku sivela
khensa
ya Xivelekelo

TAC
TREATMENT ACTION CAMPAIGN

Khensa ya Xivelekelo

(khensa ya nomu wa xivelekelo)

- Khensa ya xivelekelo yi nga vangiwa hi switsongwatsongwani swin'wana swa "Human Papilloma" (HPV). Vamanana va kwalomu ka 500,000 va khomiwa hi vuvabyi lebyi lembe na lembe nakona kwalomu ka 270,000–300,000 va dlaya hi vuvabyi lebyi. Khensa ya xivelekelo hi yona xivangelo xa vumbirhi xa mafu ya vamanana emisaveni hinkwayo nakona ematikweni yan'wana vuvabyi lebyi byi famba emahlweni. Makume-nhungu wa tiphesente (8 eka khume) ta mafu laya vangiwaka hi khensa ya xivelekelo ya humelela ematikweni laya ha hluvukaka hikwalaho ka ku pfumalela ka tindlela to kambela no kuma vuvabyi lebyi hi nkarhi.
- Khensa ya xivelekelo yi tolovela ku vonaka kwalomu ka malembe ya 20 endzhaku ka ku sungula migingiriko ya masangu, hikwalaho, laha vamanana va sungulaka migingiriko ya masangu va ha ri vantsongo, khensa ya xivelekelo yi nga ha humelela va ri kwalomu ka malembe ya 30 na va 40. Ematikweni lawa vamanana va sungulaka migingiriko ya masangu va kurile kumbe eka malembe ya le henhla ka makume-mbirhi, vuvabyi lebyi byi nga tikomba endzhaku ka khume ra malembe. Pholisi leyinene i ku kambela vamanana hinkwavo lava nga na 30 wa malembe kuya ehenhla eka malambe mambirhi yan'wana na yan'wana.

- Pholisi ya Afrika Dzonga yi pfumelela ku endliwa ka “pap smears” ka mahala kanharhu evuton’wini bya manana un’wana na un’wana loko xitetasi xa yena xa HIV xi nga tiveki (ku katsa vamanana lava nga tika ku fika eka 30 wa mavhiki), leswi vulaka leswaku munhu u kamberiswa endzhaku ka malembe manharhu yan’wana na yan’wana.
- Khensa ya xivelekelo yi tolovelekile eka vamanana lava nga na HIV. Hi xin’wana xa swiyimo laha ti-cell leti nga tolovelekangiki ti nga voniwaka kona **ti nga se** hundzuka khensa, hikwalaho, khensa yi **nga siveriwa**. I swa nkoka kuva manana un’wana na un’wana loyi a endlaka “pap smear” a twisisa xivangelo xa nhlahluvo lowu, nkoka wa mbuyelo, na leswaku vutshunguri byi nga laveka.
- Manana un’wana na un’wana loyi a endlaka “pap smear” eka ndhawu ya swa rihanyu **u fanela ku kuma siku ro vuyela endzhaku ka vavhiki ya 8 ku ya kuma mbuyelo wa nhlahluvo**. Loko manana wo karhi a nga tivi mbuyelo wa nhlahluvo lowu a nga tshama a wu endla kumbe rhekhodo ya yena yi nga kumeki, manana loyi u fanele ku tekiwa onge a nga se tshama a kamberiswa nakona u fanele ku endliwa “pap smear”. Nhlahluvo lowu wu fanele ku famba xikan’we na **nhlahluvo wa mavele** ku lemukisa vamanana hi nhlahluvo wa mavele no kambela khensa ya mavele.

Xana TAC yi lava leswaku ku humelela yini?

1. Kuma nhlahluvo wa “pap smear” loko u nga ri na HIV nakona u ri na 30 wa malembe kumbe ku ya ehenhla.
2. Kuma nhlahluvo wa “papa smear” loko u kumeka u ri na HIV nakambe lembe rin’wana na rin’wana ku suka kwalaho.
3. Loko u huma ngati hi ndlela leyi nga tolovelekangiki eka vusati bya wena kumbe u ri na “discharge” u fanele ku endla “pap smear”.
4. Lava va kotaka ku yisa vana va vona va ya endla nsawutiso wa HPV va fanele ku endla tano. TAC yi le ka pfhumba ra ku hungutiwa ka tihakelo ta nsawutiso no lwela leswaku mfumo wu pfumelela leswi etitliliniki na le swibedlele.

National Office 021 422 1700
Khayelitsha District 021 364 5489
Ekurhuleni District 011 873 4130
Mopani District 015 307 3381
Umgungudlovu District 033 394 0845
Gert Sibande District Office 017 811 5085
Lusikisiki District 039 253 1951/2

www.tac.org.za

Ku sivela khensa ya xivelekelo

Mimirhi yo sivela HPV, xitsongwatsongwani lexi nga vangaka khensa ya xivelekelo, xi nga se tlulela.

Sweswi ku na tinxaka timbirhi ta mimirhi leyi sirhelelaka tinxaka tin'wana ta HPV no endla leswaku ku nga sunguli vuvabyi bya khensa ya xivelekelo endzhaku ka nkarhi. Cervarix yi endliwa hi GlaxoSmithKline nakona yi ku sirhelela eka muxaka wa 6 na 18, leyi yi nga yona yi vangaka 70% ya khensa ya xivelekelo emisaveni hinkwayo. Gardasil yi endliwa hi Merck nakona yi ku sirhelela eka muxaka wa HPV wa 6 na 18 na tinxaka tin'wana timbirhi ta HPV leti vangaka tinhlungu eka xivandla xa vusati. I swa nkoka ku va nsawutiso wu endliwa n'wana a nga se sungula migingiriko ya swa masangu, hukwalaho, ku bumabumeriwa leswaku ku sawutisiwa ku suka eka vaxisati va malembe ya 10 – 26 hi vukhale. Mimirhi leyi a yi nga endli nchumu loko se munhu a tluleriwe hi HPV kumbe se a ri na khensa.

Ku na tinxaka timbirhi tin'wana ta HPV leti vangaka khensa leti nga siveleki hi mimirhi leyi, kambe ti vanga nhlayo leyintsongo swinene ya khensa ya xivelekelo. Mimirhi hiyimbirhi ya vitana swinene (Gardasil yi vitana kwalomu ka R900 hi mpimo), nakona ku laveka mimpimo yinharhu. Tikhamphani hitimbirhi ti karhi ti ringeta ku ololoxa mhaka ya nxavo ku endlela leswaku nxavo wu va hansi no fikeleleka. Merck yi nyikele 3 wa mamiliyoni ya mpimo wa mimirhi (leyi nga ta ringana miliyoni rin'we ra vanhu) eka matiko lawa ya ha hlukukaka; leswi lavekaka i minxavo ya le hansi leyi fikelelekaka eka matiko lawa.

Tindlela to kuma ti-cell leti nga tolovelekangiki ti nga se hundzuka khensa (ku nga se sungula khensa) kumbe ku yimisa khensa ya xivelekelo ku ya emahlweni

Khensa ya xivelekelo yi nga siveleka loko ti-cell to ka ti nga tolovelekangi ti sungula ku tikomba (eka xiyimo lexi khensa yi nga se sungulaka eka xona) nakona ti nga tshunguleka loko to kumeka hi nkarhi. Ku na tindlela to hlayanyana to kambela khensa ya xivelekelo.

Pap smear – leyi i ndlela yo toloveleka yo sivela khensa ya xivelekelo. I ndlela leyinene yo kambela khensa loko yi nga se sungula, kambe yi lava switirhisiwa swo hlawuleka na vuswikoti bya xiyimo xa le henhla lebyi nga kumekeki eka tindhawu to tala, ngopfu-ngopfu ematiko xikaya na le ka tindhawu ta vusweti. Ku fanele ku ngenisiwa “speculum” (nchumu wo fana na lepula) endzeni ka xirho xa xisatati kutani ku kumeka swihalaki swa xivelekelo (ti-cell leti nga enon'weni wa xivelekelo). Swihalaki leswi hi ntlovelo swi rhumeriwa edorobeni lerikulu laha swi nga ta hlahluviwa kona. Leswi swi endla leswaku mbuyelo wu hlwela nakona swi vula leswaku manana u fanele ku tlhelela a ya kuma mbuyelo, leswi hakanyingi swi nga humeleleki. Loko mbuyelo wo ka wu nga tolovelekangi wo kumeka, manana u fanele ku tlhela a vitaniwa, a kamberiwa no tlhela a tshunguriwa kumbe a rhumeriwa laha a nga ta tshunguriwa kona.

Ku kambela hi ku langutisa hi “acetic acid” (VIA) – leyi i ndlela ya le hansi hi tlhelo ra xithekiniki leyi tirhisiwaka ematiko xikaya kumbe eka tindhawu ta vusweti kambe leyi ringanisiwaka na pap smear hi ku nyika mbuyelo lowu kongomeke. Ku ngenisiwa “speculum” eka xirho xa xisati

ku ri karhi ku langutisiwa swikombiso swo ka swi nga tolovelekangi kumbe khensa, kutani ku suriwa nomo wa xivelekelo hi acetic acid (vhiniga) laha ku lagutisiwaka tindhawu to basa leti nga xikombiso xa leswaku ku ta sungula khensa kumbe ti-cell to ka ti nga tolovelekangi. Loko ti-cell to ka ti nga tolovelekangi to kumeka, muvabyi a nga tshunguriwa hi vutshunguri lebyi vuriwaka “cryotherapy” (ku omisiwa tindhawu leti rhandzelaka nomo wa xivelekelo). Loko khensa yo kumeka, manana u ta rhumeriwa eka ndhawu laha a nga ta tshunguriwa kona.

VIA a yi tirhisiwi ngopfu hambileswi yi nga fanela eka tindhawu ta vusweti, nakona yi nga kuma swikombiso swo tala swo ka swi nga tolovelekangi. Vatirhi van'wana va swa rihanyu va anakanya leswaku VIA i ya xiyimo xa le hansi loko yi fananisiwa na pap smear, kambe vumbhoni a byi yimi na swona. Hikwalaho ka ku va VIA yi nga lavi leswaku manana a tlhela vuyela mbuyelo, yi pfumelela leswaku vutshunguri byi sunguriwa hi siku rero. Ku endla leswaku mahlahluvelo lawa ya kumeka hi ku olova swi fanele ku tekeriwa enhlokweni hi vaendli va pholisi ya rihanyu.

Colposcopy – leswi i ku kamberiwa ka nomo wa xivelekelo hi ku tirhisa xitirhisiwa xo hlawuleka. Nhlahluvo lowu a wu kumeki ehandle ka ndhawu ya xiyimo xa le henhla xa rihanyu.

Vamanana lava hanyaka na HIV na khensa ya xivelekelo, na ku kamberiwa ka vamanana lava hanyaka na HIV

Ku hava vumbhoni bya leswaku vamanana lava nga na HIV va nga khomiwa hi khensa ya xivelekelo va ha ri vantsongo na leswaku vuvabyi lebyi byi nga hatlisa. Leswi hi swona swi endlaka leswaku khensa ya xivelekelo minkarhi yin'wana yi voniwa tanihi vuvabyi lebyi yelanaka na AIDS eka vamanana lava hanyaka na HIV.

Munhu un'wana na un'wana wa xisati la nga na HIV u fanele ku endla pap smear, swi nga ri na mhaka leswaku u le ka xiteji xihhi xa vuvabyi kumbe loko a tirhisa ti-ARV. **Loko manana la nga na HIV a kumeka a ri na mbuyelo lowunene wa pap smear, u fanele ku tlhela a endla pap smear nakambe endzhaku ka 3 wa malembe. Loko ku ri na xiyimo xa le hansi xa ti-cell to ka ti nga tolovelekangi (leswi vitaniwaka LSIL), manana loyi u fanela ku tlhelela a ya endla pap smear endzhaku ka 6 wa tin'hweti. Loko manana a kumeka a ha ri na LSIL endzhaku ka tin'hweti ta 6, u fanele ku rhumeriwa ku ya kuma vutshunguri. Xiyimo xin'wana na xin'wana xa ti-cell to ka ti nga tolovelekangi (leswi vuriwaka HSIL) xi fanela ku tshunguriwa tanihi xa munhu la nga na HIV (u fanela ku rhumeriwa eka tliliniki ya colposcopy)**

Tindlela ta matshungulelo

Loko ku langutisiwa tindlela to nghenelela eka nkambelo (ku nga ri ku sivela) vuvabyi, i swa nkoka ku langutisa ndlela leyi vutshunguri byi nga ta nyikiwa hayona lava byi dingaka. Eka xiteji xa le henhla kumbe eka khensa ya xivelekelo leyi nga ka xiyimo xa le henhla, vamanana vo tala a va na mfikelelo wa vutshunguri byo hundza ku huhuvata vuvabyi. Leswi a hi ku horisa vuvabyi, kambe i ku endla leswaku muvabyi a nga titwi a vabya na leswaku a titwa kahle ekuvabyeni ka yena. Leswi hi leswi vatirheli va swa rihanyu va fanelaka ku swi cinca hi famba ya ka nkarhi loko ku ri karhi ku endliwa switirhisiwa swo antswa swa rihanyu no tumbuluxa vatirhi vo antswa va swa rihanyu.

Vamanana lava nga kamberiwa hi ku tirhisa VIA nakona va kumeka na swikombiso swa ti-cell leti nga tolovelekangiki, xiyimo xo komba masungulo ya khensa kumbe khensa leya ha ku sungulaka na vona va nga tshunguriwa hi ku tirhisa cryotherapy. Vutshunguri lebyi i bya xithekinoloji lexi nga tirhisiwaka hi vaongori va xiyimo xa le xikahi eka ndhawu ya masungulo ya rihanyu, nakona byi fanela ku kumeka eka tindhawu hinkwato. Leswi lavekaka i “ku kambela no tshungula” hi nkarhi wun'we leswaku ku nga vi na vamanana lava nga ha koteki ku tlhela va vuyela mbuyelo wa vona. (leswi a swi koteki loko haha tshembele eka pap smear.)